

Διεθνές Συμπόσιο
Convegno Internazionale

ΓΑΛΑ ΚΑΙ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Πτυχές παραγωγής και κατανάλωσης στις μεσογειακές κοινωνίες
της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα

LATTE E LATTICINI

*Aspetti della produzione e del consumo
nelle società mediterranee dell'Antichità e del Medioevo*

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1-3 Οκτωβρίου 2015

Fondazione Nazionale Ellenica per la Ricerca
Atene, 1-3 ottobre 2015

*Διεθνές Συμπόσιο
Convegno Internazionale*

ΓΑΛΑ ΚΑΙ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

*Πτυχές παραγωγής και κατανάλωσης στις μεσογειακές κοινωνίες
της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα*

LATTE E LATTICINI

*Aspetti della produzione e del consumo
nelle società mediterranee dell'Antichità e del Medioevo*

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1-3 Οκτωβρίου 2015

*Fondazione Nazionale Ellenica per la Ricerca
Atene, 1-3 ottobre 2015*

Πέμπτη 1 Οκτωβρίου

Παρουσίαση της σειράς Documenta et Monumenta και του Προγράμματος MeNSale

- *Identità euromediterranea e paesaggi culturali del vino e dell'olio*
- *Testamentum porcelli: Storie, consuetudini e valori culturali*
- *...come sa di sale lo pane altrui: Il Pane di Matera e i Pani del Mediterraneo*

18.30, Αμφιθέατρο ΕΙΕ

Συντονιστής:

Ταξίαρχης ΚΟΛΙΑΣ, Διευθυντής Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών–Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Συμμετέχουν:

Antonella PELLETTIERI, Istituto di Beni Archeologici e Monumentali-CNR e responsabile scientifica del Progetto MenSAle

Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

Χριστίνα ΑΓΓΕΛΙΔΗ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

Programma

Giovedì 1 Ottobre

Presentazione di volumi pubblicati dal Progetto MenSALe

- *Identità euromediterranea e paesaggi culturali del vino e dell'olio*
- *Testamentum porcelli: Storie, consuetudini e valori culturali*
- *... come sa di sale lo pane altrui: Il Pane di Matera e i pani del Mediterraneo*

18.30, Aula della Fondazione Nazionale Ellenica per la Ricerca

Coordinatore:

Taxiarchis KOLIAS, Direttore dell'Istituto per la Ricerca Storica - FNER

Partecipano:

Antonella PELLETTIERI, Istituto per i Beni Archeologici e Monumentali-CNR e
Responsabile scientifica del Progetto MenSALe

Ilias ANAGNOSTAKIS, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

Christine ANGELIDI, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

Παρασκευή 2 Οκτωβρίου

Προεδρείο:

Ταξίαρχης ΚΟΛΙΑΣ

10.00-10.30 Χαιρετισμοί

10.10-10.30

Antonella PELLETTIERI, (Istituto di Beni Archeologici e Monumentali-CNR e responsabile scientifica del Progetto MenSALe)

Introduzione al tema

Πρώτη Συνεδρία

Προεδρείο:

Ernesto DI RENZO, Χριστίνα ΑΓΓΕΛΙΔΗ

10.30-11.00

Maciej Kokoszko, University of Łódź

Milk (γάλα) as a Medicament in Galen's Selected Writings

11.00-11.30

Zofia RZEŹNICKA, University of Łódź

Sour Milk and Whey as Food in Galen's "De alimentorum facultatibus"

11.30-12.00

Μαρία ΧΡΟΝΗ, Δρ Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου

Το γάλα και τα προϊόντα του στα ιατρικά κείμενα της μέσης βυζαντινής περιόδου (9ος-11ος αι.)

12.00 - 12.30 Διάλειμμα

Δεύτερη Συνεδρία

Προεδρείο:

Béatrice CHEVALLIER-CASEAU και Γεράσιμος ΜΕΡΙΑΝΟΣ

12.30-13.00

Σταμάτης ΜΠΟΥΣΕΣ, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συμβόλαια γαλακτοτροφίας στην Αίγυπτο: Διασφάλιση της ποιότητας και της ποσότητας του ανθρώπινου γάλακτος

13.00-13.30

Νίκη ΤΣΙΡΩΝΗ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

Fertility, Bodily and Spiritual Sustenance from the Female Deities of the Eastern Mediterranean to the Virgin Lactans

13.30-14.00

Χρυσή ΜΠΟΥΡΜΠΟΥ, Εφορεία Αρχαιοτήτων, Χανιά

Breasts and Bottles: The Contribution of Bioarchaeology to the Study of Infant Feeding Practices in Byzantine Greece

Τρίτη Συνεδρία

Προεδρείο:

Michel KAPLAN και Νίκη ΤΣΙΡΩΝΗ

17.30-18.00

Χαρίκλεια Παπαγεωργιάδου, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

De re casearia

18.00-18.30

Béatrice CHEVALLIER-CASEAU, Université Paris IV, Paris-Sorbonne

Byzantine Christianity and Milk Products

18.30-19.00

Ernesto DI RENZO, Università degli Studi di Roma « Tor Vergata »

L'alimento che vive: il latte e i suoi poteri

19.00-19.30

Μαρία ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ και Γεράσιμος ΜΕΡΙΑΝΟΣ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

Από τα εδέσματα στις αλχημικές συνταγές: Ποικίλες χρήσεις του γάλακτος και του τυριού στους λαούς της Ανατολικής Μεσογείου κατά τον Μεσαίωνα

Venerdì 2 Ottobre

Presiede:

Taxiarchis KOLIAS

10.00 - 10.10

Saluti

10.00-10.30

Antonella PELLETTIERI, Istituto per i Beni Archeologici e Monumentali-CNR e responsabile scientifica del Progetto MenSALe

Introduzione al tema

Prima sessione

Presiedono:

Ernesto DI RENZO e Christine ANGELIDI

10.30-11.00

Maciej KOKOSZKO, University of Łódź

Milk (γάλα) as a Medicament in Galen's Selected Writings

11.00-11.30

Zofia RZEŹNICKA, University of Łódź

Sour Milk and Whey as Food in Galen's "De alimentorum facultatibus"

11.30-12.00

Maria CHRONI, Dott.ssa, Università di Atene

Latte e latticini nella letteratura medica dell'epoca medio-bizantina (IX-XI secc.)

12.00-12.30

Intervallo

Seconda sessione

Presiedono:

Béatrice CHEVALLIER-CASEAU e Gerasimos MERIANOS

12.30-13.00

Stamatis BUSSÈS, Demokritos Università della Tracia

Contratti per nutrire con il latte in Egitto: garantire la qualità e la quantità del latte umano

13.00-13.30

Niki TSIRONI, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

Fertility, Bodily and Spiritual Sustenance from the Female Deities of the Eastern Mediterranean to the Virgin Lactans

13.30-14.00

Chryssa BOURBOU, Soprintendenza delle Antichità, La Canea

Breasts and Bottles: The Contribution of Bioarchaeology to the Study of Infant Feeding Practices in Byzantine Greece

Terza sessione

Presiedono:

Michel KAPLAN e Niki TSIRONI

17.30-18.00

Harikleia PAPAGEORGIOUDOU, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

De re casearia

18.00-18.30

Béatrice CHEVALLIER-CASEAU, Université Paris IV, Paris-Sorbonne

Byzantine Christianity and Milk Products

18.30-19.00

Ernesto DI RENZO, Università degli Studi di Roma « Tor Vergata »

L'alimento che vive: il latte e i suoi poteri

19.00-19.30

Maria LEONTSINI e Gerasimos MERIANOS, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

Dal cibo alle ricette alchemiche: Vari usi di latte e formaggi per i popoli del Mediterraneo orientale nel Medioevo

Σάββατο 3 Οκτωβρίου

Τέταρτη Συνεδρία

Προεδρεία:

Paolo GIUNTARELLI και Μαρία ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ

10.00-10.30

Michel KAPLAN, Université Paris-I, Panthéon-Sorbonne

Les moines byzantins, leurs dépendances, leurs parèques et le fromage

10.30-11.00

Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

“Les trous dans le fromage”: Από την περιγραφή του Ψελλού στην σύγχρονη έρευνα

11.00-11.30

Χάρης ΜΕΣΣΗΣ, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris

Στη χώρα των « θαυμαστών » εδεσμάτων: πρόσκληση σε παφλαγονικό γεύμα

11.30-12.00

Μαρία ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών - ΕΙΕ

«Τυρίν κρητικόν, τυρίν τούρκικον, τυρίν από Βενετίας»: *About the Commercialisation of Cheese in Paphlagonia in the 14th-15th Centuries*

12. 00-12. 30

Διάλειμμα

Πέμπτη Συνεδρία

Προεδρείο:

Antonella PELLETTIERI και Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

12.30-13.00

Αντωνία ΜΑΤΑΛΑ και Αριστέα ΜΠΑΣΧΑΛΗ, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Indigenous Fermented Milks in the Mediterranean. A Heritage of Health and Civilization

13.00 -13.30

Paolo GIUNTARELLI, Università degli Studi di Roma “Tor Vergata”
La produzione casearia nel Lazio: strumento di benessere e volano del turismo

13.30-14.00

Antonella PELLETTIERI και Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ
Απολογισμός

Sabato 3 Ottobre

Quarta sessione

Presiedono:

Paolo GIUNTARELLI e Maria LEONTSINI

10.00-10.30

Michel KAPLAN, Université Paris-I, Panthéon-Sorbonne

Les moines byzantins, leurs dépendances, leurs parèques et le fromage

10.30-11.00

Ilias ANAGNOSTAKIS, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

«Les trous dans le fromage»: Dalla descrizione di Psello alla ricerca contemporanea

11.00-11.30

Charis MESSIS, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris

Nel paese delle meraviglie alimentari: invito alla tavola della Paphlagonia

11.30-12.00

Maria GEROLYMATOU, Istituto di Ricerche Storiche - FNER

«Τυρίν κρητικόν, τυρίν τούρκικον, τυρίν από Βενετίας»: About the Commercialisation of Cheese in Paphlagonia in the 14th-15th Centuries

12.00-12.30 Intervallo

Quinta sessione

Presiedono:

Antonella PELLETTIERI e Ilias ANAGNOSTAKIS

12.30-13.00

Antonia MATALAS e Aristeia BASCHALI, Università «Harokopio», Atene

Indigenous Fermented Milks in the Mediterranean. A Heritage of Health and Civilization

13.00 -13.30

Paolo GIUNTARELLI, Università degli Studi di Roma "Tor Vergata"

La produzione casearia nel Lazio: strumento di benessere e volano del turismo

13.30-14.00

Antonella PELLETTIERI e Ilias ANAGNOSTAKIS

Conclusioni

[illegible]

